

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2025-90-13>

УДК 336.7/368

Івашина О.Ф.

доктор економічних наук, професор,
Університет митної справи та фінансів

Івашина С.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

Ivashyna Oleksandr, Ivashyna Svitlana

University of Customs and Finance

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПРОЦЕСІ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

DEVELOPMENT OF INSURANCE MANAGEMENT IN THE PROCESS OF INSTITUTIONALIZATION OF INSURANCE ACTIVITIES IN UKRAINE

У статті розглянуто особливості інституційного забезпечення ефективного застосування інструментів страхового менеджменту. Актуальність розвитку страхового менеджменту автори пов'язують з появою нових інституційних умов, методів та інструментів управління, інформаційних комунікацій. Мета статті полягає у визначенні організаційно-правових засад розвитку системи управління фінансами для ефективної інституціоналізації нових правил і практик у менеджменті страхових компаній. Процес інституціоналізації страхового менеджменту розглянуто як процес інноваційних змін інституційно-правового характеру. Розглянуто нові підходи, методи та інструменти для забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості страхової компанії. Висвітлено інноваційні підходи для забезпечення пруденційних вимог щодо фінансової та економічної діяльності, якості загального управління в страхових компаніях.

Ключові слова: інституціоналізація, платоспроможність страхової компанії, регулятор, страхова компанія, страховик, страховий менеджмент, фінансова стійкість.

The article discusses the peculiarities of institutional support for the effective use of insurance management tools. The authors associate the relevance of insurance management development with the emergence of new institutional conditions, management methods and tools, and information communications necessary for making and implementing effective management decisions. development of the financial management system for effective. The purpose of the article is to determine the organizational and legal framework for the development of the financial management system for effective institutionalization of new rules and practices in the financial management of insurance. The process of institutionalization of insurance management is considered as a process of innovative changes of an institutional and legal nature as a result. The complexity and peculiarities of management activities in the insurance sector are shown. New approaches, methods, techniques and tools to ensure the solvency and financial stability of an insurance company are considered. Changes in the organizational, informational, legislative, and motivational subsystems of insurance management are identified. The effectiveness of insurance management is considered in the context of general corporate governance, development of a culture and contract information system, institutionalization of the conditions in which there is a minimum level of transaction costs for the insurance company. New innovative approaches to assessing the solvency of insurance companies, regulatory activities of the NBU, and the insurance market supervision system. The article presents measures aimed at increasing the market value of insurers' capital, reducing risks, improving insurance management systems and the system of external management of insurance companies, and to introduce innovative insurance products in the market. Innovative approaches to ensuring prudential requirements for the financial and economic activities of insurance companies are shown. Institutionalization of the external management system of insurance companies, the NBU's regulatory activities, and the insurance market supervision system will help to clear the market of insolvent entities. The authors present the requirements of the regulator to ensure the quality of general management in insurance companies.

Keywords: institutionalization, solvency of an insurance company, regulator, insurance company, insurer, insurance management, financial stability.

Постановка проблеми. Протягом останніх років війни та, відповідно, погіршення макроекономічної ситуації страховий бізнес в Україні зазнав певних змін. Скоротилася загальна кількість страховиків, зменшилися обсяги їх активів, посилилися вимоги з боку Регулятора щодо нормативів достатності капіталу, платоспроможності та фінансової стійкості страхових компаній. Актуальності набули питання інституційного забезпечення ефективного страхового менеджменту. Страховий менеджмент має забезпечувати ефективну реалізацію управлінських функцій (планування, організація, мотивація і контроль) на основі запровадження інституційних інновацій з метою досягнення організаційних цілей страхової компанії в інтересах клієнтів, власників, держави та менеджменту компанії. Розвиток страхового менеджменту означає створення і застосування на основі інновацій нових методів та інструментів управління, постійне вдосконалення організаційної структури та системи управління в страховій компанії, побудову інформаційних комунікацій, необхідних для прийняття та реалізації ефективних управлінських рішень. Менеджери завжди мають вчасно реагувати на експансію інституційних змін в страховій сфері.

По суті, інституціоналізація страхової діяльності означає створення умов для появи та поширення нових ідей і практик у менеджменті страхових компаній. Нові практики несуть на собі відбитки, впливи економічних, соціальних, нормативно-правових, культурних та комунікаційних факторів прийняття управлінських рішень. У цьому контексті очевидна важливість інституціоналізації змін, викликаних швидким розвитком цифрових технологій, що випереджають правові традиції і стримують розвиток страхового бізнесу.

Актуалізація та пріоритетність проблеми розвитку страхового менеджменту зумовлені самим фактом зростання його ролі в забезпеченні конкурентоздатності будь-якої компанії, все більше визначається здатністю менеджменту до управлінських інновацій, в основі яких знаходиться інтелектуальний, соціальний капітал, мотивація працівників. Саме ця обставина створює інституційні імперативи розвитку страхової діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що проблеми інституціоналізації страхової діяльності та страхового менеджменту знайшли відображення в роботах науковців. Так, Ю. М. Клапків дослідив особливості поняття інституціоналізація та розкрив його зміст у сфері фінансових послуг, проаналізував термінологічні проблеми які виникають при застосуванні поняття інституціоналізація, визначив етапи інституціоналізації та їх відображення [1, с. 12–14; 2, с. 131–134].

Т. Д. Косова та О. В. Слободенюк запропонували дефініцію фінансової інституціоналізації форм організації страхової діяльності [3, с. 43–47]. І.А. Ломачинська розробила концептуальну модель механізму інституційного регулювання фінансової системи. Модель доповнено методичним підходом оцінювання ефективності інституційних змін. Інституційну модернізацію фінансової системи авторка досліджила в контексті забезпечення її конкурентоспроможності та зростання ефективності [4, с. 372]. Питання розвитку фінансового менеджменту страхової компанії в контексті інституціоналізації страхової діяльності та оптимального поєднання нових цифрових технологій із традиційними управлінськими технологіями при веденні страхового бізнесу намагаються розв'язати А.А. Супрун, Т.О. Петрішина [5]. Українські дослідники Д.О. Філюта, А.О. Білера, О.М. Пахненко звернули увагу на необхідність створення бази нових знань та практик, необхідних для розвитку фінансового менеджменту у вітчизняних страхових компаніях [6]. К.В. Ткаченко надала оцінку ефективності застосування різних інструментів страхового менеджменту та обґрунтувала напрями їх удосконалення [7]. Не зважаючи на значні здобутки економічної науки в дослідженні процесу інституціоналізації правових змін у страховій сфері, потребують подальшого аналізу проблеми вдосконалення фінансового менеджменту страхових компаній.

Мета статті полягає у визначенні організаційно-правових засад розвитку системи управління фінансами для ефективної інституціоналізації нових правил і практик у фінансовому менеджменті страхових компаній.

Виклад основного матеріалу. Безперервний процес інституціоналізації виявляється, насамперед, в системних інституційно-правових змінах в різних сферах суспільного життя та закріпленні нових правил, стандартів у щоденній особистісній поведінці людей. В економічній літературі інституціоналізація розглядається як процес виникнення і закріплення нових структур та відносин між людьми, між організаціями, або між людьми і організаціями. Інституціоналізація – це процес який, на думку Ю. М. Клапківа, складається з наступних етапів: інновація, призвичаєння, об'єктивізація та седиментація. Інновація виникає під впливом різного роду змін в оточенні організації. [1, с. 12]. Стимулом інноваційних змін та початку процесу інституціоналізації в сфері страхування стала законодавча інновація у вигляді прийняття в 1996 році Закону України «Про страхування» [8]. На етапі призвичаєння, як реакція на виникаючі зміни, приймаються нові формалізовані рішення у вигляді нових правил і процедур. На цьому етапі знання про нові інститути є надзвичайно

обмежені, а впровадження нових рішень пов'язано значною мірою з відсутністю згоди суспільства на зміни. На етапі об'єктивізації з'являється помірна суспільна згода на нові структури та рішення, збільшується поінформованість щодо цих структур, а також підвищується засвоєння нових структур. Етап повної інституціоналізації – седиментація – характеризується практично повним поширенням нових структур та їх збереженням протягом тривалого часу, з'являється позитивний зв'язок між даною структурою і бажаним результатом. Седиментація може поступово скорочуватись, головним чином через відсутність видимих результатів, пов'язаних зі структурами. Отже, саме в процесі інституціоналізації виникають і закріплюються інституції, що працюють на ринку фінансових послуг та відносини між людьми, між організаціями, клієнтами та органами нагляду [1, с. 14].

З точки зору інституційної теорії, економічну діяльність можна розглядати як безперервний процес укладання угод (контрактів) з передачі прав власності. Відповідно, в основі страхової діяльності знаходиться укладання угод у формі страхових договорів, що обмежують свободу вибору контрагентів, які прагнуть до максимізації корисності та задоволення власних потреб. Страховий договір завжди узгоджує плани та очікування контрагентів так, щоб забезпечити надійність страхового захисту страхувальника і достатній рівень платоспроможності та фінансової стійкості страховика. Усе це досягається не тільки тому, що інститут контрактації в страховій діяльності забезпечує інституціоналізацію у вигляді певних формальних і неформальних правил, але й тому, що специфічний інституційний механізм страхування забезпечує укладання та виконання контрактів.

Механізм страхування з точки зору процесного підходу В.Г. Баранова розглядає як способи організації: руху фінансових потоків від страхувальника до страховика (страховий внесок); подання претензії при настанні страхового випадку від страхувальника до страховика (документальне оформлення); оцінювання збитку страховиком або відповідною організацією (страхова експертиза); виплату страхового відшкодування страхувальнику (з урахуванням операцій перестрахування); внутрішні організаційні процеси щодо компенсації збитків (врегулювання відносин з перестраховиком, застосування регресної вимоги і т.п.). З точки зору системного підходу, що передбачає розгляд механізму страхування як системи підмеханізмів зі внутрішніми зв'язками та ієрархією під механізмом страхування розуміється сукупність методів, прийомів, важелів, які забезпечують виконання завдань, покладених на механізм страхування [9, с. 130]. До таких завдань можна, насамперед, віднести інфорсмент виконання контрак-

тів, забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості страховика.

Важливо зазначити, що розвиток страхового менеджменту відбувається в результаті інституціоналізації формальних правових змін, доповнених конгруентними неформальними нормами і правилами, та в зв'язку з удосконаленням державного регулювання страхової сфери. Регуляторні впливи держави на всі підсистеми (організаційну, інформаційну, законодавчу, мотиваційну та інші) страхової діяльності безпосередньо визначають інституційні рамки впливу страхового менеджменту на фінансову компанію та якість системи інфорсменту страхових угод (контрактів) в країні. Якщо інституціоналізація правильно окреслює межі в яких мають силу порівняльні переваги регулятора і страхового менеджменту, тоді можна досягти мінімального рівня трансакційних витрат в сфері страхування. Інституційний поділ праці в системі державного регулювання економіки об'єктивно висунув Національний Банк України на роль регулятора страхової діяльності та гаранта умов додержання умов укладених контрактів, що діє на підставі ст. 6, 7, 15, 56 закону України «Про Національний банк України» та ст. 21–28 закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [10; 11].

Інституційно-правові зміни в страховій сфері останніх років зумовлено, переважно, прийняттям нового Закону України «Про страхування» [12]. Закон враховує основні положення європейської пруденційної системи для страхових компаній, яка регламентує правила страхування життя, ризикового страхування та перестрахування Solvency II. Таку систему забезпечення платоспроможності страхових компаній в ЄС введено в дію директивою 2009/138/ЄС Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року «Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестрахування Solvency II» [13]. Директива встановлює базові параметри для страхових компаній ЄС в частині вимог до капіталу платоспроможності, платоспроможного та мінімального капіталу, відповідності між капіталом та ризиками, оцінку ризиків, в тому числі, вимоги до розрахунку андеррайтингового ризику для всіх видів страхування. Іституціоналізація вимог Директиви означає зміни системи управління, андеррайтингу та процесу нагляду Регулятором, посилення відповідальності адміністративних, управлінських або наглядових органів у сфері страхування і перестрахування, збільшення прозорості страхового ринку, звітності та системи розкриття інформації.

З метою при звичаєння та об'єктивізації інституційних інновацій Закону Регулятор визначив необхідність у поступовому переході від запровадженого 1 січня 2024 року спрощеного підходу оцінки пла-

тоспроможності на основі Solvency I до запровадження з 1 січня 2027 року базового підходу оцінки платоспроможності на основі Solvency II. Відповідно до ст. 39 Закону розрахунок розміру капіталу платоспроможності здійснюється страховиком у порядку, встановленому нормативно-правовими актами Регулятора. Так, в ст. 38 Закону визначено, що платоспроможність страховика забезпечується шляхом дотримання вимог до капіталу платоспроможності та мінімального капіталу. Розрахунок капіталу платоспроможності та мінімального капіталу може здійснюватися за базовим або спрощеним підходом [12, ст. 39–41].

На етапі призвичаєння інституціоналізації змін, запроваджених Законом, Регулятор визначив пруденційні вимоги до фінансових компаній [14]. Зокрема, затвердив Положення «Про визначення методики оцінки активів і зобов'язань для цілей розрахунку регулятивного капіталу страховика» та запровадив зміни до Положення «Про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика», які формалізували роботу в страховому менеджменті [15–16]. Так, відповідно до методології регулювання діяльності небанківських фінансових установ вимоги щодо забезпечення платоспроможності страховика тепер передбачають визначення прийнятного регулятивного капіталу (% врахування рівнів регулятивного капіталу (PK) в мінімальному капіталі (MCR) та капіталі платоспроможності (SCR)).

Для визначення достатності регулятивного капіталу PK страхової компанії оцінюється його прийнятність через пропорції його складових різних рівнів. Прийнятний регулятивний капітал за критерієм прийнятності SCR має дорівнювати сумі складових капіталу 1 рівня ($\geq 50\%$ SCR) + прийнятній сумі складових капіталу 2 рівня ($\leq 50\%$ SCR) + прийнятній сумі складових капіталу 3 рівня ($< 15\%$ SCR). Сума прийнятного PK із дотриманням критеріїв прийнятності MCR має бути більшою за мінімальний капітал (MCR), а саме: складові PK другого рівня ($\leq 20\%$ MCR) + складові PK другого рівня ($\geq 80\%$ MCR) мають перевищувати ($>$) MCR.

Впровадження регулятором вимог до платоспроможності відповідно до Solvency II ускладнює діяльність недобросовісних страховиків і тих страхових компаній які не здатні підтримувати вимоги щодо рівня капіталізації та покриття зобов'язань. З урахуванням наявності трьох рівнів PK та критеріїв доступності складових для поглинання збитків та субординації, відповідність вимогам до оцінки платоспроможності щодо ліцензування згідно з визначеними класами страхування, розмірів залучених річних валових страхових премій та сформованих технічних резервів, забезпечення наявності капіта-

лу платоспроможності, що розраховується таким чином, щоб покрити неочікувані збитки від ризиків, які бере на себе страховик у процесі діяльності протягом наступних 12 місяців, з рівнем довіри 99,5 % [12, ст. 39], та мінімального капіталу, що розраховується таким чином, щоб покрити неочікувані збитки від ризиків, які бере на себе страховик у процесі діяльності протягом наступних 12 місяців, з рівнем довіри 85 % [12, ст. 40].

Кількісні вимоги до платоспроможності страховика, що мають забезпечити прийнятний рівень конкурентоспроможності, визначають на основі ризик-орієнтованого підходу. На платоспроможність страхових компаній впливають зовнішні системні ризики (інфляційні, валютні, кредитні та інші) та внутрішні керовані ризики (низька якість страхових активів, ігнорування зворотного зв'язку зі споживачами, важкі процеси врегулювання збитків, невинновано високі комісійні винагороди). Відповідно до вимог системи Solvency II, національний Регулятор встановив необхідність проведення власної оцінки ризиків для забезпечення відповідності структури капіталу страхових компаній профілям ризику. Так, ст. 39 Закону визначає щонайменше 6 видів ризику, які враховуються при розрахунку розміру капіталу платоспроможності:

- 1) андеррайтинговий ризик щодо страхування іншого, ніж страхування життя і страхування здоров'я;
- 2) андеррайтинговий ризик щодо страхування життя;
- 3) андеррайтинговий ризик щодо страхування здоров'я;
- 4) ринковий ризик;
- 5) кредитний ризик;
- 6) операційний ризик.

Розрахунок розміру ризиків повинен базуватися на актуальних даних та обґрунтованих припущеннях про показники діяльності страховика.

У світовій практиці страхові компанії часто діють не просто як фінансові посередники, а як потужні інституційні інвестори, що на довгий час приймають на себе відповідальність за гроші клієнтів і можуть брати участь в довгострокових інвестиційних і, навіть, інноваційних венчурних проєктах. У 90-ті роки саме страхові компанії в якості інституційних інвесторів значною мірою забезпечили фінансування венчурних проєктів в інноваційній сфері та швидкий розвиток сектору економіки знань. Страхові компанії мають забезпечити прибутковість інвестиційної діяльності, її платоспроможність і фінансову стійкість в довгому періоді. Інституціоналізація інвестиційної діяльності страховика відбувається на основі реалізації положень Закону. Так, п. 1 ст. 44 Закону визначає основні вимоги до діяльності інституційного інвестора: «Страховик зобов'язаний

формувані активи з дотриманням принципу розсудливості, а саме:

1) страховик зобов'язаний інвестувати лише в активи, ризики яких він може коректно визначати, відслідковувати, оцінювати, управляти ними та подавати звіти про них;

2) кошти повинні бути інвестовані таким чином, щоб забезпечити належний рівень безпеки, якості, диверсифікованості, належну ліквідність та прибутковість активів».

Другий пункт ст. 44 Закону визначає вимоги щодо відповідності валют активів та зобов'язань: «Регулятор має право встановлювати вимоги до активів страховика, зокрема до активів на покриття технічних резервів, обмеження на концентрацію активів та обмеження на активи, що мають відношення до пов'язаних із страховиком осіб».

У формалізованому вигляді ці вимоги можна представити так:

$$\frac{\sum_i (A_i - Z_i)}{PK} 100\% \leq 20\%, \quad (1)$$

де A_i – активи в i -тій валюті;

Z_i – зобов'язання в i -тій валюті;

$(A_i - Z_i)$ – різниця включається до розрахунку без урахування знака;

PK – регулятивний капітал.

Вимоги регулятора до активів страховика включають:

1) дотримання принципів інвестування та відкритої валютної позиції до усіх активів;

2) вимоги до прийнятих активів для розрахунку регулятивного капіталу, що включають перелік активів, якісні вимоги, ліміти на концентрацію активів;

3) вимоги до активів на покриття технічних резервів включають скорочений перелік прийнятих активів, які враховуються до розрахунку регулятивного капіталу з такими ж якісними вимогами та ліміти відносно обсягу технічних резервів, обмеження на концентрацію активів та обмеження на активи, що мають відношення до пов'язаних із страховиком осіб.

Нові підходи до оцінки платоспроможності страховиків спрямовано на визначення реальної ринкової вартості капіталу страхових компаній, зменшення ризиків і доцільності запровадження інноваційних страхових продуктів.

В Законі не тільки змінено правила щодо платоспроможності та фінансової стійкості компанії, але й визначено нові жорсткі вимоги до структури власності та керівництва компанії. Регулятор залишає за собою право погоджувати зміни в участі в страховику юридичних і фізичних осіб, призначення менеджів відповідальних за виконання ключових функцій. У Законі чітко регламентовано вимоги Регулятора щодо ділової репутації, майнового ста-

ну учасників страховика. Для забезпечення ефективності діяльності страхових компаній Регулятор отримав право надавати оцінку колективній придатності та ефективності управління раді страховика та виконавчому органу страховика за напрямками (загальне управління, управління ризиками, комплаєнс, актуарна функція, внутрішній контроль, управління, стратегії та прийняття рішень) за критеріями:

1) здатності забезпечити ефективне управління та контроль за діяльністю страховика з урахуванням розміру страховика, складності, обсягів, видів, характеру здійснюваних страховиком операцій, організаційної структури та профілю ризику страховика;

2) здатності враховувати особливості діяльності страховика як значимого та діяльності фінансової групи, до складу якої він входить [17, ст. 28].

Загальна стратегія розвитку страхової діяльності виходить з того, що якість корпоративного управління страхових компаній забезпечується шляхом інституціоналізації положень Закону. Так, Закон визначає загальні вимоги до системи управління страховика та зобов'язує його «мати ефективну систему управління, організовану з урахуванням розміру, особливостей діяльності страховика, його плану діяльності, характеру та обсягів страхових послуг, які він надає, профілю ризику, значимості страховика та діяльності фінансової групи, до якої він входить» [12, ст. 22]. Як бачимо, в Законі визначено диференційований підхід щодо вимог до органів управління залежно від розмірів компанії.

Регулятор визначає вимоги до системи загально-го управління страховика:

1) прозорість організаційної структури з чітким розподілом обов'язків та повноважень органів управління та контролю;

2) ефективність системи внутрішнього контролю (сукупність заходів з управління ризиками, контролю за дотриманням норм (комплаєнс), внутрішнього аудиту та актуарної функції) відповідно до вимог Закону, у тому числі у разі передачі таких функцій на аутсорсинг;

3) належний рівень системи стримувань та противаг;

4) забезпечення колективної придатності колегіальних органів управління страховика (наглядової ради та виконавчого органу);

5) відповідність керівників страховика та інших осіб, визначених Законом, кваліфікаційним вимогам;

6) високий рівень корпоративної культури [12, ст. 22].

Регулятор здійснює контроль за дотриманням вимог у порядку визначеному нормативно-правовими актами [18–19]. Така регламентація вимог щодо системи загального управління страховика має на меті мінімізацію суб'єктивного фактора в управлінні,

а саме зменшення невизначеності в людських діях та орієнтації на суб'єктивні моделі, реалізація яких може призвести до помилкових організаційних рішень, вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності.

В системі корпоративного управління страховика Закон передбачає створення підрозділів з управління ризиками. Регулятор вимагає від страхових компаній забезпечення якості управління ризиками шляхом інституалізації «комплексної та адекватної системи управління ризиками». Система «має враховувати специфіку діяльності страховика та встановлені Регулятором вимоги до такої системи. Зокрема, вимоги щодо виконання функції управління ризиками підрозділом з управління ризиками та/або головним ризик-менеджером має забезпечувати виявлення, вимірювання, моніторинг, контроль, звітування та мінімізацію (зниження до контрольованого рівня) всіх суттєвих ризиків діяльності страховика з урахуванням розміру страховика, складності, обсягів, видів, характеру здійснюваних страховиком операцій, організаційної структури та профілю ризику страховика, особливостей діяльності страховика як значимого (за наявності такого статусу) та/або діяльності фінансової групи, до складу якої входить страховик» [12, ст. 29].

Важливо, що новий закон детально регламентує структуру системи управління ризиками та її місце в загальній структурі корпоративного управління. Така система орієнтована на гарантоване виконання пруденційних нормативів фінансової діяльності страховими компаніями. Страховики активно використовують різні інструменти ризик-менеджменту, здійснюють нормування, диверсифікацію та хеджування ризику, співстрахування та перестрахування для передачі ризику [14, ст. 1, 3], створюють страхові резерви для прийняття ризику [14, ст. 43]. Інституціоналізацію практики перестрахування, створення резервних фондів та обмеження відповідальності за ризики можна розглядати як основу ефективності страхового менеджменту з мінімізації зовнішніх та внутрішніх керованих ризиків, відповідно, зменшення ризику зниження фінансової стійкості компанії.

Стаття 29 Закону чітко визначає напрями які охоплює система управління ризиками страховика:

- 1) андеррайтинг та формування технічних резервів;
- 2) управління активами та зобов'язаннями;
- 3) інвестування;
- 4) управління ризиком ліквідності;
- 5) управління ризиком концентрацій;
- 6) управління операційним ризиком;
- 7) перестрахування та інші інструменти зниження ризику;
- 8) інші визначені нормативно-правовими актами Регулятора напрями».

Відповідно до норм Закону страховик зобов'язаний створити підрозділ з контролю за дотриманням норм (комплаєнс), який виконує покладені на нього функції шляхом розроблення та контролю за впровадженням і виконанням внутрішніх положень та процедур, що відповідають вимогам законодавства України, внутрішнім документам страховика, стандартам об'єднань страховиків та професійних об'єднань, дія яких поширюється на страховика, та інших функцій, визначених нормативно-правовими актами Регулятора. Виконання страховиком актуарної функції передбачає наявність в структурі компанії відповідального актуарія. Регулятор забезпечує контроль за актуарною діяльністю у сфері страхування, яка здійснюється відповідно до вимог, встановлених Законом, іншими нормативно-правовими актами і нормами прийнятих міжнародних та професійних стандартів [14, ст. 29–31].

Вимоги до системи загального управління та управління ризиками страховика доповнюються вимогами до системи внутрішнього контролю. В Положенні про вимоги до системи управління страховика чітко визначено вимоги до ризиків, комплаєнсу, внутрішнього аудиту, актуарної функції. Регулятор встановив критерії значимості страховика, визначив оцінки колективної придатності та ефективності управління ради страховика та виконавчого органу страховика, вимоги до положень (політики), звітів про винагороду. В Положенні виписано загальні засади побудови системи внутрішнього контролю, відповідальність та функції органів управління страховика щодо його функціонування, а також визначено внутрішні документи з питань системи внутрішнього контролю. Контрольна діяльність страховика включає контроль за інформаційними потоками та комунікаціями, моніторинг ефективності системи внутрішнього контролю. В Положенні прописано загальні вимоги до:

- організації та структури актуарної функції страховика, щодо змісту актуарних звітів;
- організації функції контролю за дотриманням норм (комплаєнс) у страховій організації, які доповнені функціями підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс);
- організації функції внутрішнього аудиту та системи управління ризиками [17].

Для покращення системи внутрішнього контролю Регулятор видав нормативно-правові акти, в яких встановив:

- уніфіковані правила складання та подання звітності;
- учасників ринку небанківських фінансових послуг, які надсилають дані звітності;
- форму подання даних звітності;
- вимоги до порядку формування показників звітності;

– перелік, формат, періодичність та строки подання звітних файлів та електронних документів до НБУ;

– порядок накладання кваліфікованого електронного підпису на дані звітності щодо діяльності страховика [20–21].

Інституціоналізація процесів виходу страхової компанії з ринку та банкрутства забезпечується низкою правових актів. Так, вихід страхової компанії з ринку може відбуватися шляхом передачі страхового портфеля або ліквідації за рішенням загальних зборів його акціонерів (учасників). Відповідно, процедури виходу страхової компанії з ринку врегульовані ст. 53, 54, 56, 62, 63 Закону та розділами VI, VII, IX Положення «Про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля» [12; 22].

Процедури банкрутства страхової компанії врегульовані Законом України «Про страхування», Кодексом України з процедур банкрутства та окремими актами регулятора, які чітко визначають способи, умови та порядок припинення страхової діяльності. Суттєвою зміною в регулюванні процедури банкрутства стала неможливість відновлення діяльності страхової компанії якщо НБУ прийняв рішення про віднесення її до категорії неплатоспроможних. Такі страховики не матимуть жодного шансу на відновлення своєї діяльності. «Розпочата процедура ліквідації страховика не може бути зупинена/припинена, у тому числі в разі визнання протиправними (незаконними) та скасування індивідуальних актів Регулятора, що були підставою для її початку» [12, ст. 66; 22, ст. 64, 92; 19].

Інституціоналізація змін в страховій діяльності, започаткована прийняттям у 2021 році Закону України «Про страхування», продовжується кілька років. Відтермінування введення його в дію на 2 роки, по суті, стало відображенням інертності інституційних змін і дозволило Регулятору, страховим компаніям використати перехідний період для розробки низки підзаконних і нормативних актів для приведення своєї діяльності до вимог закону.

Висновки. В процесі інституціоналізації нових умов страхової діяльності поступово формуються нормативні рамки, які визначають межі можливої

поведінки страховиків, страхувальників, регулятора тощо. Для страхової сфери новий порядок означає формалізацію правил діяльності суб'єктів страхування. Важливим результатом інституціоналізації стає визнання нових правил необхідними елементами практики.

Інституціоналізація страхової діяльності формалізує умови діяльності страхових компаній відповідно до вимог і правил ЄС. Поступова дерегуляція страхової діяльності не означає відмову від інноваційних практик державного регулювання, а насамперед, означає посилення ролі ефективного страхового менеджменту в системі корпоративного управління. Інституційна об'єктивізація змін в страховій діяльності приводить до того, що якість страхового менеджменту все більше визначається рівнем корпоративної відповідальності, цифровізації, соціокультурними факторами тощо. Інший аспект розвитку страхового менеджменту пов'язаний з інституціоналізацією поширених практик в роботі, зокрема, з використанням інструментів забезпечення пруденційних вимог НБУ, фінансової стійкості, платоспроможності компанії тощо.

На наш погляд, запроваджені інституційно-правові зміни в страховій діяльності здатні покращити якість державного регулювання та нагляду за страховим ринком, удосконалити систему корпоративного управління, очистити ринок від неплатоспроможних суб'єктів, надати кращі перспективи розвитку страхової справи в Україні, і, що дуже важливо, збільшити інвестиційний потенціал вітчизняних страховиків.

Подальший розвиток страхової діяльності потребує приведення чинних підзаконних актів Регулятора у відповідність вимогам нового закону, погодження у відповідних суб'єктів і прийняття нових підзаконних нормативно-правових актів вторинного законодавства, що регулюють порядок та умови страхування окремих класів страхування. Адаптація інструментів страхового менеджменту має відбуватися відповідно до кращих вітчизняних і міжнародних регуляторних практик. Потребують подальшої уваги процеси інституціоналізації процесу концентрації страхових компаній, розвитку їх організаційних форм та вдосконалення інституціонально-правових засад функціонування в цифровій економіці.

Список літератури:

1. Клапків Ю. М. Концептуалізація поняття інститут та інституалізація для ринку фінансових послуг. *Вісник Асоціації докторів філософії*. 2015. Вип. 1. С. 12–14. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12078/1/WisnykAsociacii12-14.pdf>
2. Клапків Ю. М. Аналіз інституціонального розвитку ринку страхування життя в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 25, т. 2. С. 131–134. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_25/2/30.pdf
3. Косова Т. Д., Слободянюк О. В. Фінансова інституціалізація форм організації страхової діяльності: SWOT-аналіз. *Держава та регіони*. 2016. № 4–5. С. 43–47. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2016/5_2016/10.pdf

4. Ломачинська І. А. Фінансова система: теоретико-методологічні домінанти інституційної трансформації в умовах економічних перетворень : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 372 с.
5. Супрун А. А., Петрішина Т. О. Страхувальний менеджмент в умовах четвертої промислової революції. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 28. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/493/472>
6. Філюта Д. О., Білера А. О., Пахненко О. М. Фінансовий менеджмент страхових компаній. *Економіка і регіон*. 2022. № 3 (86). С. 86–91.
7. Ткаченко К. В. Інструменти страхового менеджменту та напрями їх удосконалення. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 3. С. 97–104.
8. Про страхування : Закон України від 07.03.1996. № 85/96-ВР. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/172066_172196
9. Баранова В. Г. Ефективний механізм страхування: методичні підходи до оцінювання. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2021. № 1 (76). С. 127–134. URL: https://journals.urau.ua/vsed_oneu/article/view/244517/242365
10. Про Національний банк України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29, ст. 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
11. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 3–4, ст. 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
12. Про страхування : Закон України від 18.11.2021. № 1909-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-14#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
13. Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 року про започаткування та ведення діяльності у сфері страхування та перестрахування (Платоспроможність II) (нова редакція) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-09#Text (дата звернення: 25.03.2025).
14. Про затвердження Положення про пруденційні вимоги до фінансових компаній : Постанова Правління Національного банку України від 27 груд. 2023 р. № 192 URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_27122023_192 (дата звернення: 25.03.2025).
15. Вимоги щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика. Департамент методології регулювання діяльності небанківських фінансових установ НБУ. м. Київ, 23 травня 2024 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Vymogy_do_platospromozhnosti_23-05-2024.pdf?v=8
16. Про затвердження Положення про визначення методики оцінки активів і зобов'язань для цілей розрахунку регулятивного капіталу страховика та внесення змін до Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика : Постанова Правління Національного банку України від 21 черв. 2024 р. № 71. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_21062024_71 (дата звернення: 25.03.2025).
17. Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика: Постанова Правління Національного банку України від 27 груд. 2023 р. № 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0194500-23#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
18. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг: Постанова Правління Національного банку України від 25 груд. 2023 р. № 183 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0183500-23#n28> (дата звернення: 25.03.2025).
19. Про затвердження Положення про порядок нагляду на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами : Постанова Правління Національного банку України від 29 груд. 2023 р. № 202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0202500-23#n39> (дата звернення: 25.03.2025).
20. Про затвердження Правил складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку України : Постанова Правління Національного банку України від 25 лист. 2021 р. № 123. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25112021_123 (дата звернення: 25.03.2025).
21. Про затвердження Положення про вимоги до додаткового звіту суб'єкта аудиторської діяльності щодо страховика та порядку його подання та внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 29 грудня 2023 року № 199 : Постанова Правління Національного Банку від 15 лют. 2024 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020500-24#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
22. Про затвердження Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля : Постанова Правління Національного Банку від 25 груд. 2023 р. № 184 URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25122023_184 (дата звернення: 25.03.2025).
23. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 25.03.2025).

References:

1. Klapkiv Yu. M. (2015) Kontseptualizatsiia poniattia instytut ta instytualizatsiia dlia rynku finansovykh posluh. *Visnyk Asotsiatsii doktoriv filosofii*, vol. 1, pp. 12–14. Available at: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12078/1/Visnyk_Asociacii12-14.pdf
2. Klapkiv Yu. M. (2017) Analiz instytutsionalnoho rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 25-2, pp. 131–134. Available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/econom-ic_25/2/30.pdf

3. Kosova T.D., Slobodianiuk O. V. (2016) Finansova instytutsializatsiia form orhanizatsii strakhovoi diialnos-ti: SWOT-analiz. *Derzhava ta rehiony*, vol. 4–5, pp. 43–47. Available at: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2016/5_2016/10.pdf
4. Lomachynska I. A. (2020) Finansova systema: teoretyko-metodolohichni dominanty instytutsiinoi transformatsii v umovakh ekonomichnykh peretvoren : monohrafiia Chernihiv, ChNTU, p. 372.
5. Suprun A. A., Petrishyna T. O. (2021) Strakhovyi menedzhment v umovakh chetvertoi promyslovoi revoliutsii. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 28.
6. Filiuta D. O., Biler A. O., Pakhnenko O. M. (2022) Finansovy menedzhment strakhovykh kompanii. *Ekonomika i rehion*, vol. (86), pp. 86–91.
7. Tkachenko K. V. (2021) Instrumenty strakhovoho menedzhmentu ta napriamy yikh udoskonalennia. *Ekonom-ichnyi analiz*, vol. 31–3, pp. 97–104.
8. Pro strakhuvannia : Zakon Ukrainy vid 07.03.1996. № 85/96-VR. Available at: [https://zakononline.com.ua/docu-ments/show/172066_172196](https://zakononline.com.ua/documents/show/172066_172196)
9. Baranova V. H. (2021) Efektyvnyi mekhanizm strakhuvannia: metodychni pidkhody do otsiniuvannia. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, vol. (76), pp. 127–134. Available at: https://journals.urau.ua/vsed_oneu/article/view/244517/242365
10. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy : Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1999. № 29, st. 238. Avail-able at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (accessed March 25, 2025).
11. Pro finansovi posluhy ta finansovi kompanii : Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2023. № 3–4, st. 10. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (accessed March 25, 2025).
12. Pro strakhuvannia : Zakon Ukrainy vid 18.11.2021. № 1909-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-14#Text> (accessed March 25, 2025).
13. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady 2009/138/EC vid 25 lystopada 2009 roku pro zapochatkuvannia ta vedennia diialnosti u sferi strakhuvannia ta perestrakhuvannia (Platospromozhnist II) (nova redaktsiia) Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-09#Text (accessed March 25, 2025).
14. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro prudentsiini vymohy do finansovykh kompanii : Postanova Pravlinnia Nat-sionalnoho banku Ukrainy vid 27 hrud. 2023 r. № 192 Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_27122023_192 (accessed March 25, 2025).
15. Vymohy shchodo zabezpechennia platospromozhnosti ta investytsiinoi diialnosti strakhovyka. Departament metodolohii rehuliuвання diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov NBU. m. Kyiv, 23 travnia 2024 r. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Vymogy_do_platospromozhnosti_23-05-2024.pdf?v=8 (accessed March 25, 2025).
16. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vyznachennia metodyky otsinky aktyviv i zoboviazan dla tsilei rozrakhunku re-huliatyvnoho kapitalu strakhovyka ta vnesennia zmin do Polozhennia pro vstanovlennia vymoh shchodo zabezpechennia pla-tospromozhnosti ta investytsiinoi diialnosti strakhovyka : Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 21 cherv. 2024 r. № 71. Available at: [https://bank.gov.ua/ua/legislation/Re solution_21062024_71](https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_21062024_71) (accessed March 25, 2025).
17. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vymohy do systemy upravlinnia strakhovyka: Postanova Pravlinnia Natsion-alnoho banku Ukrainy vid 27 hrud. 2023 r. № 194. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0194500-23#Text> (accessed March 25, 2025).
18. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro zastosuvannia Natsionalnym bankom Ukrainy koryhuvalnykh zakhodiv, zak-hodiv rannoho vtruchannia, zakhodiv vplyvu u sferi derzhavnoho rehuliuвання diialnosti na rynkakh nebankivskykh finansovykh posluh: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 25 hrud. 2023 r. № 183 Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0183500-23#n28> (accessed March 25, 2025).
19. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok nahliadu na konsolidovanii osnovi za nebankivskymy fi-nansovymy hrupamy : Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 29 hrud. 2023 r. № 202. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0202500-23#n39> (accessed March 25, 2025).
20. Pro zatverdzhennia Pravyl skladannia ta podannia zvitnosti uchasnykamy rynku nebankivskykh finansovykh posluh do Natsionalnoho banku Ukrainy : Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 25 lyst. 2021 r. № 123. Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25112021_123 (accessed March 25, 2025).
21. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vymohy do dodatkovoho zvitnu subiekta audytorskoї diialnosti shcho-do strakhovyka ta poriadku yoho podannia ta vnesennia zmin do postanovy Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 29 hrudnia 2023 roku № 199 : Postanova Pravlinnia Natsionalnoho Banku vid 15 liut. 2024 r. № 20. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020500-24#Text> (accessed March 25, 2025).
22. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dobrovilnyi vykhid z rynku strakhovyka ta peredachu strakhovykom strak-hovoho portfelia : Postanova Pravlinnia Natsionalnoho Banku vid 25 hrud. 2023 r. № 184 Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25122023_184 (accessed March 25, 2025).
23. Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva vid 18 zhovt. 2018 r. № 2597-VIII Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (accessed March 25, 2025).